

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора

Панкова Георгія Дмитровича

на дисертацію Соколовського Олега Леонідовича

«Гене́за христологічної доктрини у християнській теології»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук

за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Христологію визнано розглядати системним ядром не тільки власне віровчення християнства, але й всієї християнської культури в єдності морфологічних, аксіологічних і семіотичних її складових елементів. Зрозуміти будь-яке явище названої культури поза обліку христологічних смислів не уявляється можливим. Тому вивчення христологічної проблематики слід трактувати в значенні вивчення базового фактору християнської традиції, що усвідомлює своє буття в співвіднесеності з буттям навколишнього її суспільного і культурного середовища. Саме христологія визначає характер ідентичності християнства і кожного християнина, його життєву стратегію і тактику в її здійсненні.

Христологія також вбачається істотним доктринальним інструментом конституювання всієї ідеологічної системи і різноманітних соціальних практик у широкому полі християнської спільноти. У наведеному контексті актуальність запропонованої теми докторської дисертації не тільки співвідноситься з релігієзнавством і теологією, але також з культурологією і філософськими дисциплінами, в яких осмислюються різні світоглядні моделі, культурні проекти, характер і механізми духовної творчості. Всі названі аспекти христологічної доктрини в тій чи іншій мірі відображені в підготовленої автором праці і є затребуваними в широкому діапазоні гуманітарних наук.

У дисертації О. Л. Соколовського обґрунтовано актуальність обраної теми, чітко визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження,

переконливо викладено наукову новизну виконаної роботи, запропоновано та обґрунтовано відповідні методи вивчення поставленого для вирішення кола конкретних проблем.

Методологія даного дослідження виглядає моделлю кореляції богословського і академічного релігієзнавства, розмежування між якими чітко не простежується в змісті підготовленого тексту. Дана обставина відповідає релігієзнавчій науки постсекулярного типу, якій властиво відмовлятися від чіткої демаркації двох вищезгаданих типів релігієзнавства, але органічно поєднувати їх у процесі вивчення релігійної культури.

Для вивчення поставленої проблеми дисертантом був обраний за основу історичний підхід, що дозволяє простежити процес розвитку христологічного богослов'я. При цьому зазначений підхід не зводиться до банального хронологізму і дескриптивності. Він органічно поєднаний з типологічним, семантичним, термінологічним, метафізичним, філософсько-антропологічним методами аналізу богословської культури. До методологічного кола автором включено метод діалектичного співвіднесення загальнохристиянських христологічних інваріантів з приватними конфесійними христологічними модифікаціями, а також традиційного та інноваційного факторів соціокультурної динаміки христологічної думки.

Нарешті, у методологічному контексті даної роботи слід особливо підкреслити значення компаративістського підходу до аналізу різноманітних христологічних навчань, що супроводжується відмовою від конфесійної заангажованості. Автором демонструється відкритість до широкої богословської та релігійно-філософської спадщини, осмислення якої ґрунтується не на критиці, а на феноменологічному підході.

У рецензованій дисертації автором зроблено великий і глибокий історіографічний аналіз релігієзнавчих досліджень, присвячених христологічній тематиці. В результаті, чітко виділені і проаналізовані різноманітні дослідницькі до неї підходи, а також ключові аспекти релігієзнавчого вивчення христології. Заслугою дисертанта, слід визнати в

концептуальному узагальненні багатой мозаїки наукової та філософської літератури, присвяченої христології, результатом чого стала авторська реконструкція історіографічної панорами з даної проблеми.

Христологічна доктрина розглядається не у вигляді самодостатньої автономної області теології, але в контексті співвіднесеності з іншими богословськими галузями, а саме – з вченням про Трійцю, сотериологією, есхатологією, еклезіологією. При цьому автором розкрито взаємозв'язок між названими модифікаціями, з одного боку, і з христологією – з іншого. Переконливо показується, що зі свого боку христологія надає центральне смислове значення кожної з перерахованих богословських формацій, в той час як ці формації розкривають і конкретизують христологію стосовно до різних аспектів життєвого світу в його сакральному вимірі.

У дисертації христологія подана специфічною богословською формацією, що містить у своєму культурному полі різнобічний світоглядний потенціал. У ньому переплітаються онтологічні, гносеологічні, аксіологічні, філософсько-антропологічні, етичні питання орієнтування людини в Універсумі. Зазначена обставина дозволила виявити у змісті христології не лише богословський, а й філософський дискурс, простежити їх співвідношення в єдності есенціального та функціонального аспектів у христологічному топосі.

Узагальнення різнобічного богословського досвіду конструювання христологічного дискурсу дало можливість дисертанту виділити окремі типи христології та проаналізувати їх зміст. Христологічна типологія виражена бінарними опозиціями («Христос віри» / «Ісус історії», «висхідна» / «низхідна», онтологічна / функціональна христологія), які співвідносяться з певним колом світоглядних питань, як, наприклад, співвідношення між трансцендентно-божественним і історичним буттям, між вірою і розумом. Типологія христологічних навчань осмислена в єдності синхронії і діахронії.

Основна увага в дисертації зосереджена на вивченні історичної динаміки христології. Її вивчення починається з новозавітного

віронавчального фундаменту з метою визначення христологічного інваріанту, якого дотримуються християнські конфесії і який становить загальнохристиянський базис. Вивчення в дисертації історичного досвіду христології дозволило з'ясувати долю її базисного варіанту з урахуванням різноманітних доктринальних модифікацій. Динаміка христологічної культури простежується через аналіз різних дискусій з цієї проблеми, які виглядають зіткненням христологічних проектів, що претендують на роль стратегічних доктринальних напрямків у християнській традиції.

У процесі вивчення розглянутої динаміки дисертантом ґрунтовно осмислені трансформації ряду світоглядних орієнтирів, що впливають з христологічного дискурсу. Історію богословської думки справедливо можна назвати історією богословських поворотів, які щодо христології виявлені і проаналізовані автором у напрямку різних орієнтацій – антропологічної, персоналістично-екзистенційної, етичної, соціально-історичної герменевтичної. Окрему увагу приділено осмисленню богословської трансформації під впливом «викликів» сучасної соціо-культурного середовища, серед яких суттєву роль відіграють процеси глобалізації, секуляризації, пробудження національної самосвідомості, а також тенденція до поглиблення персоналізації людського виміру як суттєвого зрушення в самосвідомості культури. На прикладі ряду процесів, що відбуваються в Україні та закордоном демонструються випадки переорієнтації христології у вигляді її відходу від вузько-еклезіологічних, аскетичних і містичних цінностей у напрямок вирішення широких суспільно-гуманістичних завдань.

В цілому в дисертації О. Л. Соколовського реконструйована складна і асиметрична картина динаміки христологічної думки з урахуванням характерних їй доктринальних інваріантів у співвіднесеності з конфесійними і концептуальними модифікаціями. Однак, поряд з зазначеними вище досягненнями, необхідно вказати на деякі зауваження та висловити окремі побажання на адресу даного докторського дослідження.

1. Пропонується, поряд з онтологічною і функціональною христологією, виділити її персоналістично-екзистенційний тип, який чітко проявляється в богословській думці П. Тілліха і ряду представників російської православної думки кінця XIX – початку XX ст. Доречно розглянути місце христології в літургійному і євхаристичному богослов'ї, поміркувати про роль христологічних інваріантів у конструюванні сакраментології як однієї з галузей богословського знання.

2. Доцільно в деякій мірі розширити і поглибити філософську інтерпретацію христології. Зокрема, слід звернути увагу на її суттєву роль в орієнтуванні людини в діапазоні Бог – світ – самість, з яким узгоджується аксіологічна шкала християнської культури. Релігійна свідомість включає в себе усвідомлення конфесійної ідентичності «я – послідовник Христа», вимагає розриву зі світом і відмови від аксіологічної гіпертрофії власної самості. З усього цього випливає ідеал трансцендуючої особистості. Все це дозволяє усвідомити персоналістичний вимір християнства, що висуває на чільне місце цінність не тільки теоцентричної, але і христоцентричної особистості.

3. Дисертант не звернув увагу на унікальну в історії християнської теології ситуацію боротьби за подолання богословського юридизма, яка розгорнулася в православ'ї на початку XX ст. і відновила свою актуальність у другій половині 80-х рр. в богословських дискусіях. У зв'язку з цим гострій критиці піддавалося христологічне вчення про Спокуту як «задоволення Божественному правосуддю». Альтернативою «юридизму» висувалося в одних випадках етичне та екзистенційне тлумачення названого вчення, а в інших – позиція кореляції юридичного з етичним аспектом, в якій за останнім стверджувалося пріоритетне значення. Висловлене зауваження дозволяє звернути увагу на одну з тенденцій реформування богослов'я і пошуку шляхів його оптимізації.

4. У висвітленні в останньому підрозділі дисертації проблеми модернізації в системі християнської культури доречно було б звернути

особливу увагу на питання про затребуваність богословської думки в узгодженні інновацій з традицією в її керигматичному і еклезіологічному фундаменті. Це питання являє собою предмет гострих дискусій, які тривають серед adeptів богословської думки.

Висловлені зауваження зовсім не суперечать загальній позитивній оцінці поданої до захисту роботи. Аналіз основних положень дисертаційного дослідження дає підставу зробити висновок про те, що дисертантом зроблено значний внесок у вирішенні низки актуальних проблем у галузі релігієзнавчого вивчення богослов'я. Висновки, що сформульовані за темою даної роботи, сприяють подальшим розробкам у галузі комплексного вивчення різноманітних питань, що стосуються християнської богословської думки. Апробація положень результатів виконаної роботи виглядає цілком достатньою стосовно встановленим нормам для докторських дисертацій.

Вивчення змісту дисертації та автореферату дає всі підстави сформулювати загальний висновок, що подане до публічного захисту дослідження Соколовського Олега Леонідовича «Гене́за христологічної доктрини у християнській теології» є самостійним дослідженням актуальної релігієзнавчої проблеми, повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри культурології

Харківської державної академії

культури

Г. Д. Панков

